

УДК 911.3:33

А. Г. Потапова – кандидат географічних наук,
доцент кафедри географії
Волинського національного університету
імені Лесі Українки

Природний агроресурсний потенціал території у контексті господарської діяльності регіону

*Роботу виконано на кафедрі географії
ВНУ імені Лесі Українки*

Розглянуто сутність природного агроресурсного потенціалу з урахуванням сучасних змін в структурному співвідношенні ресурсів. Показані тенденції впливу кожного виду ресурсів на господарську діяльність. Визначена роль природного агроресурсного потенціалу та самої території як важливого ресурсу, що впливає на господарську діяльність.

Ключові слова: природний агроресурсний потенціал території, ресурсний потенціал, регіон.

Потапова А. Г. Природный агроресурсный потенциал территории в контексте хозяйственной деятельности региона. Рассмотрена сущность природного агроресурсного потенциала с учетом современных изменений в структурном соотношении ресурсов. Показаны тенденции влияния каждого вида ресурсов на хозяйственную деятельность. Определена роль природного агроресурсного потенциала и самой территории как важного ресурса, влияющего на хозяйственную деятельность.

Ключевые слова: природный агроресурсный потенциал территории, ресурсный потенциал, регион.

Potapova A. G. Natural Agricultural Potential of in the context of economic activity of a region. The essence of natural agricultural potential is analysed with taking into consideration actual conditions and changes in structural ratio of resources. The tendencies of influence of each kind of resources on economic activity are show.

The role of natural agricultural potential and territory as important resources, having influence on economic activity, is described.

Keywords: natural agricultural resource potential, resource potential, region.

Постановка наукової проблеми та її значення. У період трансформації суспільства одним із важливих напрямів економічного піднесення країни є раціональне та ефективне використання ресурсного потенціалу території. Саме на його основі базується господарська діяльність, формується територіальна структура виробництва і розселення населення, відбувається взаємодія природи та суспільства. Товарно-ринкові відносини зумовили нові підходи до розв'язання практичних проблем природокористування. Тому-то і залишаються актуальними питання вивчення природного потенціалу та його компонентів, які визначають комплексний розвиток регіону. До них належить природний агроресурсний потенціал, який є фундаментом існування і розбудови сільського господарства – галузі, яка потребує значної реконструкції в усіх регіонах України. Природний агроресурсний потенціал повинен забезпечувати потреби населення і господарства у сировині і товарах народного споживання, знижувати залежність від імпорту продуктів харчування.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Дослідженням природного агроресурсного потенціалу займалися багато зарубіжних, а також вітчизняних вчених. Серед них особливо слід виділити таких як О. О. Мінц, В. А. Анучін, Ю. А. Дмитрієвський, М. Т. Агафонов, Г. О. Приваловська, М. Д. Шаригін, М. Скотт, Ф. Андерсон, А. І. Тіпко, З. С. Варналій та ін.

Великий внесок у дослідження природно-ресурсного потенціалу території та окремих його складових зробили українські географи М. М. Паламарчук, А. Синявський, В. П. Руденко, О. Г. Топчієв, Р. А. Іванух, І. Т. Твердохлєбов, А. Г. Ісаченко, Л. Г. Раменський, М. В. Питуляк, В. П. Нагірна та ін. У їх працях [4, 5, 6, 7] розроблено теоретико-методичні засади дослідження ресурсного потенціалу території, дано його визначення та обґрунтовано напрями суспільно-географічних досліджень.

Мета дослідження – розглянути особливості суспільно-географічного та економічного підходів до вивчення поняття „природний агроресурсний потенціал території”, визначення його структури і територіальних особливостей для оптимізації сільськогосподарського природокористування. Головним завданням роботи є аналіз сутності природного агроресурсного потенціалу (ПАРП) території та його компонентів, особливостей його економіко-географічної оцінки, методичних підходів, а також класифікації ресурсів ПАРП.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. Всебічний аналіз природних умов та природних ресурсів необхідний для вирішення теоретичних і прикладних дослідницьких проблем, пов'язаних із сільськогосподарським природокористуванням. Тому необхідно визначити сутність природного агроресурсного потенціалу, особливості його використання, обсяги і структуру як в державі, так і в окремих районах. Структура та рівень використання природного агроресурсного потенціалу прослідковується у взаємозв'язку між природними та суспільними елементами.

Поняття “природний агроресурсний потенціал” в сучасній науковій літературі використовується не дуже часто. Частіше трапляється термін “агроресурсний потенціал” [1, 8]. Також вживається такий термін, як “сільськогосподарський ресурсний потенціал.

Чіткого визначення „потенціал” та „ресурси” немає. У різних тлумачних виданнях з економічної та соціальної географії можна знайти різні тлумачення цього поняття, аналізуючи які, можна зробити висновок, що потенціал (від лат. “potentio” – сила) – наявні ресурси, з оптимальною структурою та вміння раціонального їх використання для досягнення певної мети. Як зазначає Ю. Д. Дмитрівський (1971), потенціал – кількісна оцінка того чи іншого природного ресурсу або ресурсів.

Деякі вчені використовують термін “виробничий потенціал”, розуміючи його як природно-ресурсний потенціал, трудові ресурси та виробничі фонди [2, 4]. Р. А. Іванух (1984) вважає, що природні ресурси є основною частиною виробничого потенціалу і здійснюють значний вплив на розвиток, розміщення і спеціалізацію сільського господарства в поєднанні із трудовими ресурсами та виробничими фондами сільського господарства і меліоративного призначення.

Більшість дослідників вважає, що основними складовими частинами аграрного ресурсного потенціалу (АРП) є: природні ресурси, трудові ресурси та виробничі фонди (матеріально-технічна база) [4, 8]. Окремі автори не використовують термін АРП, вживаючи синоніми інтегрального агроресурсного потенціалу, які відображають оцінку ресурсозабезпеченості та вплив на кінцеві результати сільськогосподарського виробництва.

В. П. Руденко пропонує розуміти природно-ресурсний потенціал (ПРП), як сукупну продуктивність природних ресурсів, засобів виробництва і предметів споживання, що виражається у їх суспільній споживній вартості [7].

Ю. Д. Дмитревський безпосередньо займався вивченням природного агропотенціалу території і, на його думку, весь природний комплекс території утворює її природний агропотенціал, а найважливішими його складовими елементами є ґрунтові, кліматичні, водні та рослинні ресурси.

У науковій літературі трапляється також термін “сільськогосподарський потенціал”, який, за А. Г. Ісаченко (1983), визначається як наявність комплексу деяких важливих умов та ресурсів (агрокліматичних), а також закономірне поєднання в його межах ділянок з унікальними умовами сільськогосподарського виробництва – мікрокліматом, водним режимом, ґрунтом [5].

Р. А. Іванух (1984) використовує свій термін для визначення природних ресурсів, які використовуються в сільськогосподарському виробництві, і називає їх “природні сільськогосподарські ресурси”. Природно-ресурсний потенціал сільськогосподарського виробництва представляє сукупну (інтегральну) продуктивність природних ресурсів (земельних, водних, рослинних) у їх компонентному поєднанні і відображену в обсягах виробництва продукції землеробства й тваринництва на одиницю площі [4].

Отже, природний агроресурсний потенціал – це складова частина аграрно-ресурсного потенціалу, який має свою структуру та особливості. Для розвитку виробництва кожна складова агроресурсного потенціалу має своє значення і місце. До взаємозамінних, динамічних і відтворювальних факторів, які

піддаються свідомому впливові і господарському регулюванню, відносяться матеріально-технічні засоби і трудові ресурси. Функціонування ж природних ресурсів у сільському господарстві пов'язане з живими організмами і біологічними процесами, які частково відновлюються. Природні ресурси за своєю природою стійкі в процесі експлуатації, але швидко руйнуються у випадку неправильного користування. Вони формують умови праці і визначають рівень продуктивності виробництва, його загальний господарський результат та ефективність [1].

Структура природного агроресурсного потенціалу, його величина визначається як природними умовами, так і ресурсами, а особливо впливом фізико-географічних особливостей того чи іншого регіону.

Відомо, що рівень, характер, величина, структура та особливості використання природного агроресурсного потенціалу залежать також і від суспільного розвитку [3]. Тому природний агроресурсний потенціал і розглядають, як динамічну та історичну категорію.

В історичному аспекті процес взаємодії природи й суспільства характеризується впливом людини на природу, ускладненням форм взаємодії між ними. Взаємодія суспільства і природи вимагає залучення нових видів природних ресурсів, а також збільшення їх обсягів.

Отже, на різних етапах суспільного прогресу, природний агроресурсний потенціал характеризується нерівномірністю розвитку. ПАРП є складовою частиною інтегрального аграрного ресурсного потенціалу (АРП) території. Тому і визначається як територіальне поєднання природних умов і ресурсів, так і рівень їх використання, впливаючи на різні сторони суспільного виробництва, особливо – сільськогосподарського.

Складові аграрного ресурсного потенціалу нерівнозначні за величиною впливу на сільськогосподарське виробництво і його результатами. Одні з них є визначальними, інші відіграють менш важливу роль. Взаємодія між деякими елементами АРП і ПАРП може змінюватися як територіально, так і в процесі

сільськогосподарського виробництва. Потенціал сільського господарства визначається не тільки набором окремих видів ресурсів, а й їх системою, можливостями природокористування у різних соціально-економічних умовах.

Якісним змінам у природному агроресурсному потенціалі сприяє господарська діяльність людини, під дією якої він регулюється, управляється як природними процесами, так і законами суспільного виробництва.

На структуру і спеціалізацію сільськогосподарського виробництва, його продуктивність та ефективність суттєво впливають компонентний склад, функціональна і територіальна структура ПАРП.

Як зазначає М. В. Питуляк (2003), компонентна структура інтегрального ПАРП території відображає внутрішньовидові та видові співвідношення між природними ресурсами регіону і є результатом розвитку природного процесу та дій соціально-економічних чинників. Аналіз компонентної структури ПАРП виявляє своєрідний склад ресурсів, оцінює їх якісні і кількісні характеристики. Все це необхідно для цілеспрямованого й обґрунтованого розвитку сільськогосподарського виробництва.

До основних складових елементів ПАРП належать земельні, кліматичні, водні та рослинні ресурси. Але провідне місце у ПАРП займає земельний потенціал.

Для ПАРП території характерна наявність функціональної та територіальної структур.

Функціональна структура ПАРП відображає класифікацію природних ресурсів і показує їх значення у спеціалізації сільськогосподарського виробництва. При визначенні функціональної структури важливе значення має економічна оцінка природного агроресурсного потенціалу, яка визначається як економічна продуктивність природних ресурсів.

За розміщення природних ресурсів у межах області відповідає територіальна структура.

Висновки. Виходячи з вище сказаного, бачимо, що природний агроресурсний потенціал (ПАРП) – це відображення фактичного та реального стану природних ресурсів. Для сільськогосподарського виробництва необхідно досліджувати величину даного потенціалу, загальну забезпеченість території природними ресурсами і окремими їх видами та особливості територіального поєднання природних ресурсів та їх видів. Структура природного агроресурсного потенціалу визначається як взаємодія окремих видів природних багатств даної території для використання їх у сільськогосподарському виробництві.

Література

1. Аграрный ресурсный потенциал Украинской ССР / [отв. ред. Веденичев П. Ф.]. – К. : Наукова думка, 1988. – 312 с.
2. Андрийчук В. Г. Повышение эффективности агропромышленного производства / В. Г. Андрийчук, Н. В. Вихор. – К. : Урожай, 1990. – 232 с. – (Производственное издание).
3. Дмитриевский Ю.Д. Природный агропотенциал территории, его динамика и пространственная дифференциация // Природная среда и территориальная организация хозяйства в районах агропромышленного производства : тезисы докладов / Юрий Дмитриевский. – Кишинев, 1982. – С. 18–19.
4. Иванух Р. А. Природные ресурсы сельскохозяйственного производства Украинской ССР / Роман Андреевич Иванух. – К. : Наукова думка, 1984. – 286 с.
5. Питуляк М. В. Особливості сільськогосподарського природокористування на Тернопільщині / М. В. Питуляк // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія : географія. – 1999. – № 1 (7). – С. 172–176.
6. Паламарчук М. М. Економічна і соціальна географія України з основами теорії : посібник / М. М. Паламарчук, О. М. Паламарчук. – К.: Знання, 1998. – 416 с.
7. Руденко В. Географія природно-ресурсного потенціалу України : [підручник] / Валерій Руденко. – Чернівці : Зелена Буковина, 1999. – 568 с.
8. Эффективность сельскохозяйственного природопользования / [авт. текста П. Веденичев]. – К. : Наукова думка, 1982. – 230 с.

Адреса для листування:

м. Луцьк, вул. Потапова, 9,

географічний факультет

електронна пошта: potapova.alla@mail.ru